

NORGES HØYESTERETT

Den 6. mai 2004 avsa Høyesterett dom i

HR-2004-00836-A, (sak nr. 2003/911), sivil sak, anke,

A (advokat Kristin Hegstad – til prøve)

mot

B (advokat Johan Henrik Frøstrup)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Mitsem**: Saken gjelder gjenlevende ektefelles råderett i uskifte over en fast eiendom som førstavdøde hadde testamentert til en felles livsarving.
- (2) Sakens parter – A, født i 1954, og B, født i 1951 – er søsken. Deres foreldre giftet seg i 1948 og hadde felleseie. I 1993 opprettet faren et testament, hvorefter B skulle arve blant annet sommerboligen "X". Faren gikk bort i 1999, og gjenlevende ektefelle ønsket uskifte. Skifteretten reiste spørsmålet om testamentet innebar at "X" skulle tilfalle B allerede ved farens bortgang. B sa seg enig i at moren kunne sitte i uskifte også med de aktiva som testamentet omhandlet, og hun overtok hele felleseiet uskiftet. I 2000 solgte hun eiendommen til A. Det er ikke anført at salget skjedde til underpris. Både A og moren var kjent med innholdet i førstavdødes testament.
- (3) Ved stevning 22. november 2000 anla B sak ved Kragerø herredsrett mot A. Han nedla påstand om at han var eier av "X", subsidiært at overdragelsen måtte omstøtes og eiendommen tilbakeføres uskifteboet. A påsto seg frifunnet.
- (4) Kragerø herredsrett avsa 21. november 2001 dom med slik domsslutning:
 - "1. Overdragelsen av eiendommen "X", gnr. 0, bnr. 00 i Y, fra C til A, tinglyst den 11. september 2000, med dagboknummer 0000/00, omstøtes for én ideell halvpart og denne ideelle halvpart tilbakeføres C i uskiftet bo.
 2. Saksomkostninger tilkjennes ikke."
- (5) Herredsretten fant at salget av eiendommen var i strid med et ulovfestet lojalitetsprinsipp og måtte omstøtes. Men etter herredsrettens vurdering var eiendommen ervervet av

ektefellene i fellesskap. Førstavedøde eide kun en ideell halvpart av eiendommen, og omstøtelsen ble begrenset tilsvarende.

- (6) A anket dommen til Agder lagmannsrett. B motanket og fastholdt sin påstand fra herredsretten, men nå begrenset til en ideell andel på $\frac{3}{4}$ av eiendommen.
- (7) Agder lagmannsrett avsa 30. april 2003 dom med slik domsslutning:
- ”1. Heradsrettens dom vert stadfesta.
 2. I sakskostnader i hovudanken for lagmannsretten vert A dømd til å betala 87 100 – åttisjutuseneithundre – kroner til B.
 3. I sakskostnader i motanken for lagmannsretten vert B dømd til å betale 36 414 – trettisekstusenfirehundreogfjorten – kroner til A.
 4. Beløpa i post 2 og 3 forfell til betaling to veker etter forkynninga av dommen. Frå dagen etter forfall kjem i tillegg renter etter forseinkingsrentelova, for tida 12 prosent årleg.”
- (8) Også lagmannsretten fant at salget var en illojal disposisjon som måtte omstøtes for en ideell halvpart.
- (9) A har anket lagmannsrettens dom til Høyesterett. Anken gjelder lagmannsrettens rettsanvendelse. B gjør ikke lenger gjeldende at han ble eier av ”X” ved farens død, men motanket for så vidt angår eierbrøken. Motanken ble nektet fremmet av Høyesteretts kjæremålsutvalg.
- (10) Som jeg kommer tilbake til, har A for Høyesterett fremsatt en ny anførsel. For øvrig står saken, så langt lagmannsrettens dom er påanket og saken er henvist til Høyesterett, i samme stilling som for de tidligere instanser.
- (11) *Ankende part, A*, har i det vesentlige anført:
- (12) Etter arveloven § 18 første ledd har gjenlevende fri rådighet ved livsdisposisjoner, ”med dei atterhald som særskilt er fastsette”. Dette sikter til lovbestemte begrensninger, jf. §§ 19, 21 og 24 annet ledd. Det er ikke anført at noen av disse bestemmelsene kan få anvendelse. Ytterligere rådighetsbegrensninger kan ikke pålegges gjenlevende – heller ikke ved førstavedødes testament – når gjenlevende, som i dette tilfellet, har en ubetinget rett til uskifte.
- (13) De lovfestede innskrenkninger i råderetten suppleres ikke av en ulovfestet lojalitetsplikt. Men under ingen omstendighet kan gjenlevendes salg av eiendommen karakteriseres som illojal. Hennes motiv var å rette opp den skjevheten som hadde oppstått ved at ektefellen hadde overført betydelige verdier til B. Hun ønsket dessuten å avklare eierforholdet til ”X”, med sikte på å unngå fremtidige konflikter mellom de to søsknene. Det må legges vekt på at eiendommen var i et sameie mellom ektefellene. En begrensning i hennes råderett ville i realiteten også gripe inn i hennes adgang til å disponere over hennes egen eierandel.
- (14) Etter arveloven § 11 første ledd kan skifteretten, hvis det fremmes krav om dette, bestemme at boet helt eller delvis skal skiftes. Noe krav etter § 11 ble ikke fremsatt, og

eiendommen gikk inn i uskifteboet, med vanlig, fri rådighet for gjenlevende. Det er for øvrig et åpent spørsmål om et slikt krav ville ha blitt tatt til følge.

- (15) Som en ny anførsel for Høyesterett gjøres gjeldende at førstavdødes testament bygget på en faktisk villfarelse som må ha vært motiverende for testasjonen, nemlig at han eide hele eiendommen. Det må da sees bort fra hans testamentariske disposisjon, jf. arveloven § 65 annet ledd.

- (16) A har nedlagt slik påstand:

”1. A frifinnes.

2. A tilkjennes saksomkostninger for herredsretten, lagmannsretten og for Høyesterett med tillegg av renter i medhold av forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra forfall til betaling skjer.”

- (17) Ankemotparten, B, har i det vesentlige anført:

- (18) Førstavdødes testament må betraktes som et bindende ”atterhald” etter arveloven § 18. Noe annet ville innebære en undergraving av testamentet. Ganske særlig må slike forbehold være bindende når boet, som i dette tilfellet, har verdier langt utover det som skal til for å ivareta formålet med uskiftereglene, som først og fremst er å gi gjenlevende en økonomisk trygghet.

- (19) Det ville ha vært kurant for B å få arveoppgjør etter testamentet ved å fremme krav om dette til skifteretten etter arveloven § 11 første ledd. Han skal ikke miste sine rettigheter etter testamentet ved at han isteden – av hensyn til gjenlevende – samtykket i at eiendommen gikk inn i uskifteboet. Samtykket må ansees gitt under den forutsetning at gjenlevende ikke undergravet førstavdødes testament.

- (20) Plikten til å respektere førstavdødes testament kan også forankres i en ulovfestet lojalitetsplikt. Salget av eiendommen ivaretok ingen beskyttelsesverdig interesse og må betraktes som illojalt i forhold til førstavdøde og den som ble tilgodesett ved testamentet.

- (21) Ved testasjonen forutsatte faren at han eide hele eiendommen. Men selv om han hadde lagt til grunn at det var et sameie mellom hustruen og ham, ville han utvilsomt ha disponert over eiendommen til fordel for B, så langt han hadde kunnet dette. Det er ikke noe grunnlag for å sette testasjonen til side, idet den må opprettholdes for førstavdødes rådighetsdel.

- (22) B har nedlagt slik påstand:

”1. Herredsrettens dom punkt 1 stadfestes.

2. A dømmes til å betale B saksomkostningene for herredsretten, lagmannsretten og Høyesterett med tillegg av lovens forsinkelsesrente fra forfall til betaling skjer.”

- (23) *Mitt syn:*

- (24) Hovedspørsmålet i saken gjelder forståelsen av arveloven § 18 første ledd, som lyder slik:

”Attlevande ektemake rår i levande live som ein eigar over alt som høyrer til buet, med dei atterhald som særskilt er fastsette.”

- (25) Som det fremgår av bestemmelsen, har gjenlevende ektefelle i uskifte i utgangspunktet en eiers rådighet ved livsdisposisjoner. Dette er et utslag av den sterke stilling lovgiver har ønsket å sikre gjenlevende ektefelle i forhold til arvingene.
- (26) Arvelovens uskiftekapittel har imidlertid viktige begrensninger i råderetten, jf. §§ 19, 21 og 24 annet ledd. Særlig begrensningen i adgangen til å gi gaver, herunder selge til underpris, er av praktisk betydning. Det er imidlertid ikke gjort gjeldende at salget av ”X” støtte an mot noen av disse bestemmelsene.
- (27) B har anført at også førstavdødes testament er et ”atterhald” som må respekteres etter § 18.
- (28) Passusen ”med dei atterhald som særskilt er fastsette” ble foreslått i lovproposisjonen, Ot.prp. nr. 36 (1968–69). På side 149 heter det at departementet vil foreslå at ”innskrenkningene i adgangen til å gi gaver m.m. skilles ut i en egen paragraf (§ 19)”, og at det var hensiktsmessig i § 18 ”å vise til de innskrenkninger i råderetten som særskilt er fastsatt”. At dette tok sikte på de begrensningene som ville følge av loven selv, finner jeg utvilsomt.
- (29) I tilfeller der adgangen til uskifte ikke er ubetinget, kan imidlertid grunnlaget for uskiftet medføre begrensninger i råderetten. Dette vil være tilfellet for eksempel når et særkullsbarn gir samtykke til at gjenlevende kan overta boet uskiftet, jf. arveloven § 10, men samtidig knytter betingelser til sitt samtykke, jf. Rt. 1992 side 374. Hvis gjenlevende da velger å overta boet uskiftet, må vedkommende respektere slike ensidig fastsatte begrensninger.
- (30) Etter mitt syn bør ikke dette karakteriseres som ”atterhald” etter arveloven § 18. Dette er imidlertid et spørsmål uten realitetsbetydning. Adgangen til å begrense gjenlevendes råderett vil under enhver omstendighet måtte vurderes i forhold til grunnlaget for uskiftet. I vår sak hadde gjenlevende et ubetinget krav på å overta felleseiet uskiftet med fellesbarna, og jeg kan ikke se at førstavdødes ensidige disposisjon over ”X” kan innskrenke den råderetten som følger av loven.
- (31) Like fullt kan en testasjon til fordel for en livsarving medføre en begrensning i adgangen til å overta felleseiet uskiftet. Hvis førstavdøde i testament har gitt uttrykk for at en livsarving bør ha helt eller delvis arveoppgjør, kan skifteretten således, om det blir krevet, bestemme at boet helt eller delvis skal skiftes, jf. arveloven § 11 første ledd. Men testamentet er ikke i seg selv tilstrekkelig, idet skifterettens medvirkning i så fall er påkrevet. Det er antatt at bestemmelsen får anvendelse også når testasjonen – som i dette tilfellet – ikke berører noen pliktdelsarv, og også gjelder bestemte gjenstander, jf. Lødrup: Arverett, 4. utgave side 351, Augdahl/Hambro: Arveloven med kommentarer, 1992, side 42 og Unneberg: Arveretten med dødsboskifte, 1990, side 338. B har for Høyesterett heller ikke fastholdt at han ble eier av eiendommen ved farens død.
- (32) Hvorvidt B ville ha nådd frem med et krav etter arveloven § 11, er det unødvendig å ta standpunkt til. Det er tilstrekkelig å konstatere at det ikke ble fremmet noe krav etter § 11, og at det heller ikke er anført å være truffet noen avtale med gjenlevende som kunne begrense hennes adgang til å disponere over eiendommen.

- (33) Jeg konstaterer etter dette at gjenlevende hadde den råderett over uskifteboet som følger av hovedregelen i arveloven § 18 første ledd.
- (34) B har videre anført at gjenlevende, ved å selge eiendommen i strid med førstavdødes siste vilje, har overtrådt en ulovfestet lojalitetsplikt. På dette grunnlaget ble omstøtelseskravet tatt til følge av herredsretten og lagmannsretten. Han har vist til at det vil foreligge en slik lojalitetsplikt når en arv overtas etter et gjensidig testament, og at en tilsvarende plikt må gjelde ved uskifte.
- (35) Jeg kan ikke si meg enig i dette utgangspunktet. Hvis en gjenlevende ektefelle tiltrer arven etter et gjensidig testament, har vedkommende fri rådighet ”i levande live”, jf. arveloven § 67 nr. 1. Eventuelle begrensninger må i utgangspunktet utledes av testamentet, og gjenlevende kan ikke opptre ”i strid med testamentets ånd og mening”, jf. Rt. 1953 side 1274. Men vår sak dreier seg om et uskifte, der de begrensningene i råderetten som gjenlevende må respektere, til sikring av arvingenes interesser, følger av loven. Lojalitetshensynet er dermed ivaretatt gjennom lovens egne bestemmelser.
- (36) Jeg vil likevel ikke helt utelukke at rådighetsbegrensningene i arvelovens uskiftekapittel kan suppleres av en ulovfestet lojalitetsplikt. Men jeg legger til at uskifteinstituttet i utgangspunktet er tjent med regler som, så vidt mulig, gir klare og forutberegnelige avgrensninger av gjenlevendes handlingsrom. Dette kan også bidra til å forebygge tvister.
- (37) Jeg kan under enhver omstendighet vanskelig se at gjenlevendes opptreden i dette tilfellet ville kunne karakteriseres som illojal. Eiendommen ”X” var innbragt av ektefellene i fellesskap og eid av dem med en ideell halvpart hver. De har hatt forskjellig syn på hvem som burde overta eiendommen, men jeg kan ikke se at den enes syn skal gis en høyere prioritet enn den annens.
- (38) Jeg legger til at partene er enige om at et sameie mellom de to søsknene, som ville ha blitt resultatet hvis gjenlevende hadde solgt sin ideelle halvpart, ikke ville være noe godt alternativ, motsetningsforholdet mellom dem tatt i betraktning. B har pekt på at sameiet kunne kreves oppløst, og at han derved kunne ha overtatt eiendommen, slik førstavdøde ønsket. Jeg kan imidlertid ikke se at gjenlevendes salg av ”X”, til realiseringen av det synet hun hadde på hvem som burde overta eiendommen, dermed kan karakteriseres som illojalt. Som nevnt eide ektefellene en halvpart hver, og deres ønsker må i utgangspunktet betraktes som like tungtveiende.
- (39) Etter dette må A frifinnes. Hun bør også tilkjennes saksomkostninger for alle retter. Prosessfullmektigen har inngitt en omkostningsoppgave, hvoretter kreves til sammen kr 401 715. Oppgaven legges til grunn.
- (40) Jeg stemmer for denne

D O M :

1. A frifinnes.
2. I saksomkostninger for herredsretten, lagmannsretten og Høyesterett betaler B til A 401 715 – firehundreogettusensyvhundreogfemten – kroner innen 2 – to – uker

fra dommens forkynnelse, med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer.

- (41) Dommer **Flock:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (42) Dommer **Coward:** Likeså.
- (43) Dommer **Stang Lund:** Likeså.
- (44) Dommer **Gjølstad:** Likeså.

- (45) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

1. A frifinnes.
2. I saksomkostninger for herredsretten, lagmannsretten og Høyesterett betaler B til A 401 715 – firehundreogettusensyvhundreogfemten – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse, med tillegg av den alminnelige forsinkelsesrente etter forsinkelsesrenteloven § 3 første ledd første punktum fra utløpet av oppfyllelsesfristen til betaling skjer.